

Designing a Rural Entrepreneurship Model: Explaining the Role of Return Migrants Motivation, Government Policies, and ICT Infrastructure in Semnan Province

Amir Mohammad Colabi^{1*}, Seyedeh Khatereh Sadati Fouladi²

1. Assistant Professor, Department of Business Management, Faculty of Management and Economic, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran

2. Master of Business Management, Faculty of Management and Economic, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran

* Corresponding Author, colabi@modares.ac.ir

Received Date:
25/10/2024

Revise Date:
25/11/2024

Accepted Date:
13/02/2025

Published Date:
20/03/2025

Article Info Abstract

Research Paper
Volume 2, Issue 2, Autumn and Winter 2024
Pages 94 - 109

Villages play a crucial role in the economy and advancement of national planning systems in many countries, including Iran. A significant portion of Iran's economy depended on villages; however, this role had often been overshadowed due to insufficient attention paid to rural areas and rural residents. One way in which policymakers considered both developed and developing countries to develop a dynamic economy was rural entrepreneurship. Rural entrepreneurship was promoted through return migration. In regard, the present study aimed to examine the impact of return migration on rural entrepreneurship, emphasizing the moderating role of information technology infrastructure and the mediating role of communication and government policies in Semnan Province. The study was applied in nature and followed a descriptive-correlational methodology. The statistical population included consultants, experts, entrepreneurship stakeholders, and entrepreneurs in the province who had experienced or intended serial entrepreneurship between 2021-2023. Data were collected through a questionnaire, and reliability was confirmed by a Cronbach's alpha coefficient of 0.898. Data analysis was performed using quantitative methods, structural equation modeling, and Smart-PLS software. The results indicated that return migration motives had a positive and significant impact on rural entrepreneurship at a 5% error level. Furthermore, the IT and communication infrastructure variables positively influenced the relationship between return migration motives and rural entrepreneurship. Additionally, government policies such as the development of social infrastructure in the province played a mediating role in the relationship between return migration motives and rural entrepreneurship. The primary finding of the study showed that return migration, supported by government policies and IT infrastructure, plays a key role in revitalizing the rural economy and enhancing entrepreneurial activities.

Keywords: Causal Model, Rural Business, Sustainable Development, Financial Incentives, Rural Revitalization

Cite this article:

Colabi, A. M., & Sadati Fouladi, S. K. (2025). Designing a Rural Entrepreneurship Model: Explaining the Role of Return Migrants Motivation, Government Policies, and ICT Infrastructure in Semnan Province. *Journal of Rural Development and Extension Studies*, 2(2), 94-109.

 <https://doi.org/10.30470/jrdes.2025.2051783.1053>

2821-2266 © University of Zanjan.

This is an open access article under the CC BY-NC/4.0/License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

Villages are pivotal to the economy and national development systems. Approximately a quarter of the economy in many countries, including Iran, relies on rural regions. However, urbanization, lack of resources, and neglect of rural communities have led to a decline in their contribution to economic growth. Rural entrepreneurship emerges as a strategic tool to revitalize villages, create employment, and improve quality of life. In particular, return migration—where individuals move from urban to rural areas—has gained attention as a means to foster rural entrepreneurship. Motivated by factors such as lower living costs, cleaner environments, and the availability of land, return migration has the potential to inject knowledge, skills, and investments into rural economies. Furthermore, the interplay of government policies and information and communication technology (ICT) infrastructure in supporting rural entrepreneurship is critical. Effective government policies can create an enabling environment through financial incentives, regulatory support, and infrastructural development. ICT infrastructure facilitates access to markets, communication, and innovation, which are essential for entrepreneurial success. This study focuses on Semnan Province, investigating how the motivations behind return migration influence rural entrepreneurship and how government policies and ICT infrastructure mediate these effects.

Methodology

This research adopts an applied and descriptive-correlational design to examine the relationship between return migration, rural entrepreneurship, government policies, and ICT infrastructure. The study's population consists of consultants, specialists, and serial entrepreneurs in Semnan Province, who possess experience in entrepreneurship and demonstrated intentions to initiate multiple ventures. Data were collected using a structured questionnaire, with reliability confirmed through a Cronbach's alpha coefficient of 0.898. A sample size of 384 participants was determined using Morgan's table for an undefined population. The

questionnaire included two primary categories of questions: demographic information and specific questions related to the research variables. The research employed structural equation modeling (SEM) via Smart PLS software to analyze relationships between the variables and test the study's hypotheses. Indirect effects were evaluated using the Sobel test.

Results and discussion

Key findings indicate that: 1) Return migration motivations, including economic incentives, quality of life improvements, and environmental factors, demonstrated a strong positive influence on entrepreneurial activities in rural areas. Return migrants bring diverse skills, financial resources, and innovative perspectives, contributing to the development of rural economies. These findings align with previous studies, which emphasize that return migrants are key drivers of rural revitalization and entrepreneurship. 2) Government policies were found to mediate the relationship between return migration and rural entrepreneurship significantly. Supportive policies, such as subsidies for small businesses, tax exemptions, and streamlined regulatory frameworks, play a critical role in facilitating entrepreneurial ventures. For example, targeted initiatives in agriculture and handicrafts—areas of competitive advantage in Semnan Province—have enhanced rural entrepreneurial activities. These results corroborate existing literature highlighting the importance of policy interventions in entrepreneurial ecosystems. 3) ICT infrastructure serves as a crucial enabler for rural entrepreneurship by bridging the digital divide and providing access to information, communication, and market opportunities. The study demonstrates that ICT tools help entrepreneurs reduce costs, access broader markets, and implement innovative solutions. Participants acknowledged the value of ICT in marketing agricultural products, improving production processes, and fostering collaboration among rural entrepreneurs. These findings align with prior research advocating for ICT as a transformative tool in rural development. The analysis also revealed demographic patterns: the majority of respondents were male (84%) and aged

between 30 and 55 years. Most participants held at least a bachelor's degree, highlighting the role of education in fostering entrepreneurial tendencies. Additionally, descriptive statistics showed high levels of agreement among respondents regarding the positive influence of return migration, government policies, and ICT infrastructure on rural entrepreneurship.

Conclusion

The study underscores the critical role of return migration in revitalizing rural entrepreneurship and emphasizes the mediating effects of government policies and ICT infrastructure. Return migration acts as a catalyst for rural economic development by introducing new skills, knowledge, and capital into local economies. However, for its potential to be fully realized, supportive government policies and robust ICT infrastructure are essential. Policy implications include prioritizing the development of ICT infrastructure in rural areas to enhance connectivity and access to digital tools. Policymakers should also focus on creating an enabling environment for entrepreneurship through financial incentives, training programs, and investments in rural infrastructure. Specific recommendations for Semnan Province include modernizing agricultural practices, expanding handicraft industries, and promoting small-scale industries to attract and retain entrepreneurial talent in rural areas. The study also identifies areas for future research, such as exploring additional factors influencing return migration and rural entrepreneurship, including socio-cultural dynamics, gender roles, and environmental sustainability. Comparative studies between regions with varying levels of ICT development and policy support could provide deeper insights into effective strategies for promoting rural entrepreneurship.

Funding

There was no funding support.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work declaration of competing interest none.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

The authors are grateful to all the scientific consultants of this paper.

طراحی مدل کار آفرینی روستایی: تبیین نقش انگیزه‌های مهاجرت معکوس، سیاست‌های دولت و زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات در استان سمنان

امیرمحمد کلایی^{۱*}، سیده خاطره ساداتی فولادی^۲

۱. استادیار، گروه مدیریت بازرگانی، دانشکده مدیریت و اقتصاد، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

۲. کارشناسی ارشد مدیریت بازرگانی، دانشکده مدیریت و اقتصاد، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

تاریخ دریافت:	تاریخ بازنگری:	تاریخ پذیرش:	تاریخ انتشار:
۱۴۰۳/۰۸/۰۴	۱۴۰۳/۰۹/۰۵	۱۴۰۳/۱۱/۲۵	۱۴۰۳/۱۲/۳۰

اطلاعات مقاله چکیده

روستاها نقش بسیار مهمی در اقتصاد و پیشبرد توسعه نظام برنامه‌ریزی کشورها از جمله ایران دارند، به طوری که بخشی از اقتصاد کشور ما وابسته به روستاها است، اما این نقش به دلیل کم‌توجهی به روستا و روستاییان کم‌رنگ جلوه می‌کند. یکی از راه‌های توسعه اقتصاد پویا که امروزه مورد توجه سیاست‌مداران کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه قرار گرفته کارآفرینی روستایی می‌باشد. کارآفرینی روستایی را می‌توان از طریق مهاجرت معکوس ترویج کرد. بدین منظور هدف پژوهش حاضر بررسی تأثیر مهاجرت معکوس بر کارآفرینی روستایی با تأکید بر نقش تعدیل‌گری زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و نقش میانجی ارتباطات و سیاست‌های دولت در استان سمنان بود. پژوهش از نظر ماهیت کاربردی و از نظر روش توصیفی - همبستگی بود. جامعه آماری پژوهش مشاوران، متخصصان، دست‌اندرکاران کارآفرینی و کارآفرینان استان بودند که تجربه و قصد کارآفرینی سریالی را در بازه زمانی ۱۴۰۲-۱۴۰۰ داشته‌اند. ابزار گردآوری داده‌ها پرسش‌نامه بود که پایایی آن با میزان آلفای کرونباخ ۰/۸۹۸ تأیید شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها از طریق روش کمی، مدل‌یابی معادلات ساختاری و نرم‌افزار Smart-PLS انجام گرفت. نتایج مشاهده شده نشان می‌دهد که انگیزه‌های مهاجرت معکوس در سطح ۵ درصد خطا بر کارآفرینی روستایی تأثیر مثبت و معنادار دارد و متغیرهای زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات بر رابطه بین انگیزه‌های مهاجرت معکوس و کارآفرینی روستایی تأثیر مثبت دارند، همچنین سیاست‌های دولت نظیر توسعه زیرساخت‌های اجتماعی استان نقش میانجی در رابطه بین انگیزه‌های مهاجرت معکوس و کارآفرینی روستایی ایفا می‌کند. اثر اصلی پژوهش نشان می‌دهد که مهاجرت معکوس با حمایت سیاست‌های دولتی و زیرساخت‌های فناوری اطلاعات می‌تواند به عنوان محرکی کلیدی برای احیای اقتصاد روستایی و افزایش فعالیت‌های کارآفرینانه عمل نماید.

دوره ۲، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۴۰۳
مقاله پژوهشی
صص ۹۴-۱۰۹

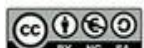
کلیدواژه‌ها: مدل علی، کسب‌وکار روستایی، توسعه پایدار، مشوق‌های مالی، احیای روستایی

colabi@modares.ac.ir

*نویسنده مسئول:

ارجاع به این مقاله: کلایی، امیرمحمد؛ ساداتی فولادی، سیده خاطره. (۱۴۰۳). طراحی مدل کارآفرینی روستایی: تبیین نقش انگیزه‌های مهاجرت معکوس، سیاست‌های دولت و زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات در استان سمنان، دو فصلنامه تحقیقات ترویج و توسعه روستایی ۲(۲۱)، ۹۷-۱۰۹.

 <https://doi.org/10.30470/jrdes.2025.2051783.1053>

2821-2266 © University of Zanjan.

This is an open access article under the CC BY-NC/4.0/License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

مقدمه

تحقیقات انجام شده در طول سال‌ها نشان می‌دهد که کارشناسان حوزه کارآفرینی، همگی بر نقش تعیین‌کننده آن، به‌ویژه در پیشرفت اقتصادی، توافق دارند. امروزه، فعالیت‌های کارآفرینانه به‌عنوان یکی از عوامل اصلی محرک صنعت، رشد اقتصادی و توسعه شناخته می‌شوند (Carlsson et al, 2013). به‌طوری‌که بسیاری از دولت‌ها در سراسر جهان، با اعتقاد به اینکه کارآفرینی رمز توسعه اقتصادی است، برنامه‌های توسعه کارآفرینی را ارائه می‌دهند (Hebert & Link, 2009). یکی از انواع کارآفرینی‌ها، کارآفرینی روستایی است که از اهمیت بالایی برخوردار است. مطالعات نشان می‌دهد که بین کارآفرینی روستایی و توسعه منطقه‌ای رابطه نزدیک وجود دارد (De Los Rios-Carmenado et al, 2016)؛ بنابراین، در سال‌های اخیر، موضوع نوسازی و احیای مناطق روستایی از طریق ارتقا و توسعه کارآفرینی بسیار موردتوجه قرار گرفته است (Shahraki & Movahed, 2017).

رشد سریع شهرنشینی و تحولاتی که در ساختار شهر به وجود آمده است، مسائل و مشکلات اقتصادی و فرهنگی روستاییان و مهاجرت آنها به شهرها در چند دهه اخیر، حاشیه‌نشینی را به وجود آورده است که با ورود روستاییان به شهر و تغییرات در حاشیه شهر مشکلات اقتصادی و فرهنگی را در اغلب شهرهای جهان و همین‌طور ایران به دنبال داشته است (نصرت‌پور و همکاران، ۱۴۰۳). بخش روستایی در ایران همچون بسیاری از کشورهای در حال توسعه، از ارکان اصلی اقتصاد به شمار می‌رود و کیفیت زندگی کشاورزان و روستاییان (بالغ بر یک‌چهارم جمعیت کل کشور) ارتباط مستقیمی با سطح بهره‌وری و توسعه در این بخش دارد (ذوقی‌پور و قلی‌زاده، ۱۴۰۳). از طرفی برخی مطالعات اذعان داشتند مهاجرت معکوس که با انگیزه‌های مختلف صورت می‌گیرد موجب توسعه روستا می‌شود؛ زیرا که افزایش مهاجرت معکوس از طریق افزایش سرمایه‌گذاری در روستا و انتقال دانش و فناوری افزایش کارآفرینی روستایی را در پی دارد (Deller et al, 2019). از طرفی سیاست‌های دولت به طور مستقیم و غیرمستقیم بر کارآفرینی و فعالیت‌های کارآفرینان تأثیر می‌گذارد و عامل مهمی در موفقیت آنان به شمار می‌آید، منظور از سیاست‌های دولت، برنامه‌هایی عملی است که توسط دولت برای تأثیرگذاری و تقویت تصمیمات و اقدامات کارآفرینانه ایجاد شده است. در واقع سیاست‌های دولت در این معنا به قوانین و مقرراتی اطلاق می‌شود که شروع و پایداری فعالیت‌های کارآفرینانه را ممکن می‌سازد (Akinyemi & Adejumo, 2018). همچنین دیده‌بان جهانی کارآفرینی^۱ بیان می‌کند که فناوری‌های اطلاعات بخش بزرگی از افزایش کارآفرینی در سراسر جهان را توضیح می‌دهد. به‌طوری‌که در مورد نقش فناوری اطلاعات و ارتباطات^۲ در توسعه بیان شده است که هرگونه موفقیت در توسعه روستایی و مدیریت آن، بستگی کامل به اطلاعات بروز، موثق و کامل دارد که فناوری اطلاعات و ارتباطات برای دستیابی به آن نقش اساسی دارد (کلهر و نعمتی، ۱۳۹۶). شایان‌ذکر است بر اساس اطلاعات مرکز آمار ایران در آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵، ۷۴ درصد جمعیت کشور در نقاط شهری و ۲۶ درصد در نقاط روستایی ساکن هستند. در این سرشماری مشخص شد تعداد مهاجران شهر به روستا بیش از ۱۰۰ هزار نفر بیشتر از تعداد مهاجران روستا به شهر بوده است و برای اولین بار مهاجرت معکوس در آمار کشور رخ داده است. پدیده مهاجرت شهر به روستا معمولاً به‌عنوان یک شکل مهاجرت داخلی یا خانگی دیده می‌شود (Iversen & Jacobsen, 2016). نتایج پژوهش واهبا^۳ (۲۰۲۱) نشان دارد که ۲۰ تا ۵۰ درصد مهاجران به شهر بعد از ۵ سال به محل سکونت اولیه خود بازمی‌گردند. همچنین با توجه به بررسی مطالعاتی که در زمینه انگیزه‌های مهاجرت معکوس و کارآفرینی روستایی انجام شده و با در نظر گرفتن روند افزایش جهانی مهاجرت معکوس، در کشور ما نیز این روند می‌تواند افزایش پیدا کند، با این حال هنوز آن‌طور که باید و شاید موردتوجه قرار نگرفته بود.

به‌طور کلی، کارآفرینی روستایی به‌عنوان ابزاری استراتژیک برای احیای روستاها، ایجاد اشتغال و بهبود کیفیت زندگی مطرح شده بود. مهاجرت معکوس به‌عنوان راهی برای تقویت کارآفرینی روستایی مورد توجه قرار گرفته بود و مهاجران معکوس که به دلایلی مانند هزینه

1 Global Entrepreneurship Monitor

2 Information and Communications technology

3 Wahba

تحقیقات ترویج و توسعه روستایی، دوره ۲، شماره ۲، ۹۷-۱۰۹، زمستان و پاییز ۱۴۰۳.

پایین زندگی، محیط‌زیست پاک‌تر و دسترسی به اراضی به روستاها بازگشته بودند، می‌توانستند دانش، مهارت و سرمایه را به اقتصاد روستایی تزریق کرده باشند. علاوه بر این، تعامل سیاست‌های دولتی و زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات در حمایت از کارآفرینی روستایی حیاتی تلقی شده بود و سیاست‌های دولتی مؤثر می‌توانستند از طریق مشوق‌های مالی، حمایت‌های قانونی و توسعه زیرساختی محیطی مساعد ایجاد کرده باشند. زیرساخت‌های فناوری اطلاعات نیز دسترسی به بازارها، ارتباطات و نوآوری را تسهیل کرده بودند که برای موفقیت کارآفرینی ضروری دانسته شده بودند. پژوهش حاضر بر استان سمنان تمرکز کرده و بررسی نموده که چگونه انگیزه‌های مهاجرت معکوس بر کارآفرینی روستایی تأثیر گذاشته و چگونه سیاست‌های دولت و زیرساخت‌های فناوری اطلاعات این تأثیر را میانجی‌گری و تعدیل کرده‌اند. پژوهش حاضر از چند منظر دارای تازگی بود: نخست، بررسی مهاجرت معکوس به‌عنوان عاملی نوظهور در تقویت کارآفرینی روستایی در منطقه‌ای کمتر مطالعه شده مانند استان سمنان؛ دوم، تلفیق یکپارچه انگیزه‌های مهاجرت معکوس، سیاست‌های دولت و زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات در یک چارچوب علی که پیش‌تر به این صورت کمتر تحلیل شده؛ و سوم، بررسی شواهد تجربی از منطقه‌ای خاص در ایران که می‌تواند به غنای دانش موجود و تعمیم یافته‌ها به دیگر مناطق روستایی کمک کرده باشد.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

کارآفرینی روستایی

کارآفرینی روستایی به‌عنوان ایجاد یک سازمان جدید که محصول جدید را معرفی می‌کند، خدمات جدید ارائه می‌دهد یا بازار جدیدی ایجاد می‌کند یا از فناوری جدیدی در محیط روستایی استفاده می‌کند، تعریف می‌شود (Pato & Teixeira, 2016). کارآفرینی روستایی منبع اصلی تحولات در عرصه‌های تولید، خدمات، تجارت، اقتصاد، ایجاد اشتغال، احساس تعلق و در نتیجه اقامت ساکنان روستایی می‌باشد که می‌تواند از مشکلات بسیاری جلوگیری کند. همچنین یک عامل حفاظت اجتماعی است و به‌عنوان وسیله‌ای برای بهبود کیفیت زندگی افراد، خانواده‌ها و جوامع جهت ایجاد یک اقتصاد سالم و سازگار با محیط‌زیست است (Van Stel et al, 2004). کارآفرینی روستایی می‌تواند به‌عنوان یک عملکرد یا راندمان فراساختاری باشد که با خود مشارکت و ارتباط با سایر بخش‌های اقتصادی و فرهنگی جامعه را نیز به همراه داشته باشد و وظیفه خود را در رشد و پیشرفت مناطق روستایی و همچنین ارتباط آن با توسعه ملی را ایفا کند (نعمتی و محمدی یگانه، ۱۴۰۲).

انگیزه‌های مهاجرت معکوس

مهاجرت روستا - شهری از بارزترین نمونه‌های تحرک جمعیتی است که به‌صورت ترک روستا برای زندگی در شهر جلوه می‌کند و از انواع بسیار بااهمیت و شایع مهاجرت می‌باشد (احمدی، ۱۴۰۲). مهاجرت معکوس که با انگیزه‌های مختلف شکل می‌گیرد در ایران بیشتر به بازگشت مردم از شهرهای بزرگ به شهرهای کوچک یا از شهرها به مناطق روستایی مربوط می‌شود؛ درحالی‌که در سطح بین‌الملل علاوه بر این به بازگشت مهاجرین از کشور مقصد به وطن اصلی خودشان نیز مهاجرت معکوس می‌گویند. انگیزه‌های مهاجرت معکوس متفاوت است و می‌تواند اقتصادی یا غیراقتصادی باشد؛ برای مثال طاهری و همکاران (۱۳۹۹)، در مقاله خود عنوان می‌کنند که عوامل جاذبه روستایی، ارزانی زمین و مسکن، هوای پاکیزه، نبود مشکلات شهری و دافعه شهری، گرانی زمین و مسکن، فشارهای روحی و روانی، آلودگی هوا و توسعه شبکه حمل‌ونقل، موجبات تحرک مکانی به‌صورت مهاجرت معکوس را فراهم نموده است.

زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات

استفاده از رسانه‌های نوین شرط لازم برای تغییر ساختار و ارتقای جایگاه در جوامع است و گسترش فناوری‌های ارتباطی باعث تغییر در شیوه‌های برقراری ارتباط در بین افراد جامعه می‌شود و زیرساخت‌های فناوری اطلاعات قابلیت و امکان ارتباط جدیدی را در سطح جوامع به وجود آورده است (کاظمی و نعیمی، ۱۴۰۲). زیرساخت‌های فناوری اطلاعات عبارت است از زیرساخت‌هایی که شخص

طراحی مدل کارآفرینی روستایی.../کلابی و فولادی

را در ذخیره ساختن، پردازش، بازیابی، انتقال و دریافت اطلاعات یاری می‌دهد (عزمی و قدیری معصوم، ۱۳۸۹). بهره‌گیری از فناوری اطلاعات و ارتباطات می‌تواند سبب توانمندسازی و تأثیرگذاری در روند توسعه روستاهای کشور گردد. این توانمندسازی می‌تواند ابعاد گوناگونی چون آموزش، بهداشت، بازاریابی و دادوستد، درآمد، گردشگری، بهره‌وری و غیره را داشته باشد (صرامی و بهاری، ۱۳۸۹).

سیاست‌های دولت

روستاها از جایگاه ویژه‌ای در برنامه‌های توسعه ملی برخوردارند و دولت‌ها همواره از طریق سیاست‌گذاری در قالب برنامه‌های گوناگون در پی ایجاد تغییر و تحول جهت دستیابی به شرایط مطلوب محیطی هستند (نادری مهدی و همکاران، ۱۴۰۲). یک سیاست را می‌توان به‌عنوان یک برنامه عملی تعریف کرد که توسط گروهی از افراد، سازمان یا حزب سیاسی مورد توافق قرار گرفته و انتخاب شده است. در تجارت، سیاست‌ها را می‌توان به دودسته داخلی یا خارجی طبقه‌بندی کرد. سیاست‌های خارجی نحوه اداره فعالیت‌های تجاری را راهنمایی و بیان می‌کند و سیاست‌های داخلی که به سیاست‌های تجاری نیز معروف است، توسط صاحبان و مدیریت یک کسب‌وکار تعیین می‌شود و دامنه عملیات آن‌ها را تعیین می‌کند. اما این سیاست‌های تجاری وابسته بوده و اغلب تحت تأثیر سیاست‌های کلی دولت در اقتصادی است که کارآفرینان در آن فعالیت می‌کنند؛ بنابراین سیاست‌های دولت، سیاست‌های خارجی هستند که تحت کنترل مستقیم کارآفرینان داخل اقتصاد نیستند (Oviatt & McDougall, 2005). سیاست‌های کارآفرینی عبارت‌اند از برنامه‌ها یا روش‌های عملی که توسط دولت برای تأثیرگذاری و تقویت تصمیمات و اقدامات کارآفرینانه ایجاد شده است (klapper et al, 2010). سیاست‌های دولت در این معنا به قوانین و مقرراتی اطلاق می‌شود که شروع و پایداری فعالیت‌های کارآفرینانه را ممکن می‌سازد. برخی از سیاست‌ها برای مشاغل خاص در نظر گرفته شده است در حالی که برخی دیگر مستقیماً بر کارآفرینان تأثیر می‌گذارد. در واقع سیاست‌های دولت در بخش روستایی نقش مهمی ایفا نموده و به توسعه روستایی منجر خواهد شد (عزیزی خالخیلی و همکاران، ۱۴۰۳).

پیشینه پژوهش

دونگ^۱ و همکاران (۲۰۲۱) در پژوهش خود، مدل ترکیبی کارآفرین - رهبر روستا را مطرح کرده‌اند که نشان می‌دهد کارآفرینانی که هم‌زمان نقش رهبر در روستا را دارند، برای حفظ مشروعیت و تقویت نقش حامی خود در جامعه، تمایل بیشتری به ایجاد فرصت‌های شغلی دارند. این کارآفرینان از طریق اشتغال‌زایی، تصور سودمحور کارآفرینانه را کاهش داده و اعتماد و حمایت اهالی روستا را جلب می‌کنند. همچنین، سه عامل انزوای روستا، وجود گروه‌های خویشاوندی و بسیج جمعی منطقه‌ای این تأثیر را تقویت می‌کنند؛ به‌طوری که در روستاهای منزوی، با تعداد بیشتر گروه‌های خویشاوندی یا در مناطق با فعالیت‌های اعتراضی زیاد، کارآفرینان برای حفظ مشروعیت و کاهش بی‌اعتمادی، افراد بیشتری را به کار می‌گیرند. سلیمانی و همکاران (۲۰۲۱) نیز در پژوهش خود، مدلی برای کارآفرینی پایدار روستایی در ایران ارائه کرده‌اند که بر چهار بُعد اصلی اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی، محیطی و اخلاقی تمرکز دارد. در بعد اقتصادی، شاخص‌هایی مانند مدیریت بازار، کنترل هزینه‌ها و استفاده از منابع محلی برای پایداری کسب‌وکار اهمیت دارد. بعد اجتماعی - فرهنگی بر تقویت اعتماد اجتماعی، همبستگی محلی و حفظ سنت‌های فرهنگی تأکید می‌کند. در بعد محیطی، به بهینه‌سازی استفاده از منابع طبیعی، حفاظت از اکوسیستم‌ها و بهره‌گیری از فناوری‌های پاک پرداخته شده است. بعد اخلاقی نیز شفافیت مالی، انصاف در قیمت‌گذاری و تعهد به مسئولیت اجتماعی را شامل می‌شود. این مدل به سیاست‌گذاران و کارآفرینان کمک می‌کند تا با برنامه‌ریزی مؤثر، به توسعه پایدار روستاها و کاهش نابرابری‌های منطقه‌ای بپردازند. گیماه و لوسیر^۲ (۲۰۲۱) در پژوهش خود، مدل پیش‌بینی موفقیت یا شکست کسب‌وکارهای روستایی را ارائه داده‌اند. این مدل که با استفاده از رگرسیون بر روی ۲۳۰ کسب‌وکار روستایی در غنا آزمایش شده، نشان می‌دهد که چهار عامل سرمایه کافی، تجربه، جذب و حفظ نیروی کار ماهر و مهارت‌های بازاریابی تأثیر معناداری بر موفقیت کسب‌وکارهای

1 Dong

2 Gyimah & Lussier

تحقیقات ترویج و توسعه روستایی، دوره ۲، شماره ۲، ۹۷-۱۰۹، زمستان و پاییز ۱۴۰۳.

روستایی دارند. طبق نتایج این مطالعه، کارآفرینانی که با سرمایه کافی شروع می‌کنند، تجربه قبلی در صنعت دارند، توانایی جذب نیروی کار ماهر را دارند و مهارت‌های بازاریابی قوی دارند، احتمال موفقیت بیشتری دارند. همچنین مولیبانا و تَشیکووی^۱ (۲۰۲۴) در پژوهش خود، نشان دادند که کارآفرینی و نوآوری در مناطق روستایی به شدت به حمایت‌های مالی و غیرمالی دولت و شبکه‌های بازیگران وابسته است و بسیاری از شرکت‌های روستایی پس از قطع این حمایت‌ها دچار شکست می‌شوند. آن‌ها با تکیه بر نظریه نمایندگی و مدل مارپیچ سه‌گانه سیاست صنعتی، بر اهمیت ایجاد محیطی مستقل و پایدار برای کارآفرینان روستایی تأکید کردند. گارسیا^۲ و همکاران (۲۰۲۳) با بررسی داده‌های کشور اسپانیا نشان دادند که کارآفرینی روستایی بر فرصت‌های بازار مبتنی است و به نرخ بیکاری وابسته نیست. همچنین سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه و دسترسی به اعتبار بانکی، کارآفرینی روستایی را تقویت می‌کند، اما افراد با تحصیلات عالی کمتر از افراد با تحصیلات متوسطه به کارآفرینی در مناطق روستایی گرایش دارند. از سوی دیگر اهمیت کارآفرینی در توسعه روستایی از آنجا ناشی می‌شود که فرد کارآفرین می‌تواند با شناسایی فرصت‌ها و مشکلات موجود، به ابداع راهکارهای نوین در جهت رشد و توسعه دست یابد؛ بنابراین کارآفرینی می‌تواند از طریق ایجاد اشتغال، بهبود کیفیت زندگی، توزیع مناسب درآمد و بهره‌برداری بهینه از منابع، نقش مهمی در توسعه روستایی داشته باشد (حسینی‌نیا و فلاحی، ۱۳۹۶). همچنین کارآفرینی روستایی منبع اصلی تحولات در عرصه‌های تولید، خدمات، تجارت، اقتصاد، ایجاد اشتغال، احساس تعلق و در نتیجه اقامت ساکنان روستایی است که می‌تواند از مشکلات بسیاری جلوگیری کند. همچنین یک عامل حفاظت اجتماعی است و به‌عنوان وسیله‌ای برای بهبود کیفیت زندگی افراد، خانواده‌ها و جوامع برای ایجاد یک اقتصاد سالم و سازگار با محیط‌زیست است (Van Stel et al, 2004). مطالعات نشان می‌دهد که بین کارآفرینی روستایی و توسعه منطقه‌ای رابطه نزدیک وجود دارد؛ بنابراین، در سال‌های اخیر، موضوع نوسازی و احیا مناطق روستایی از طریق ارتقا و توسعه کارآفرینی بسیار مورد توجه قرار گرفته است (Shahraki & Movahed, 2017). ورنه و همکاران^۳ (۲۰۱۹) نیز در تحقیق خود اهمیت و مزایای کارآفرینی روستایی را این‌گونه بیان می‌کنند: کارآفرینی روستایی در روند توسعه پایدار روستایی، دسترسی روستاییان به کالاها و خدمات را تسهیل می‌کند، رشد اقتصادی، اشتغال و مهاجرت را کنترل می‌کند، امنیت اجتماعی و رفاه را در روستاها ارتقا می‌دهد، ساختارهای روستایی را تغییر می‌دهد و به بهره‌برداری سیستماتیک کمک می‌کند که همه این موارد به نوبه خود موجب طولانی شدن اقامت ساکنان روستایی در روستاها می‌شود (Gomez-Araujo & Bayon 2017). ابراهیمی (۱۳۹۵) نیز در تحقیق خود به این نتیجه می‌رسد که مشکلات و معضلات فراوان موجود در کلان‌شهرها، اعم از ناهنجاری‌های اجتماعی - فرهنگی، گرانی زمین و مسکن، فشارهای روحی و روانی، آلودگی بیش از حد هوا و هزینه‌های بیشتر به‌عنوان عوامل دافعه و در مقابل ارزانی زمین و مسکن، پاکیزگی هوا و نبود مشکلات شهری در مناطق روستایی به‌عنوان عوامل جاذبه عمل کرده و شهرنشینان را به‌صورت خودجوش به سکونت در روستاهای پیرامون یا محل زندگی اولیه‌شان (مهاجرت معکوس) سوق می‌دهند؛ لذا با در نظر گرفتن پشتوانه نظری این موضوع می‌توان فرضیه اول این پژوهش را به‌صورت زیر تدوین نمود:

فرضیه اول: انگیزه‌های مهاجرت معکوس بر کارآفرینی روستایی تأثیر دارد.

نوبخت حقیقی و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهش خود بیان نمودند که زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات به دلیل تأثیر در افزایش تولید و درآمد روستاییان، بازاریابی برای تولیدات و محصولات روستاییان، نوآوری فرایند تولید و ایجاد فرصت‌های شغلی جدید و افزایش مهارت‌های شغلی روستاییان، منجر به توسعه اشتغال و کارآفرینی روستایی شده است. یک زیرساخت فناوری اطلاعات و ارتباطات که به‌خوبی توسعه داده شده است، بستر همه‌جانبه‌ای را برای این شرکت‌کنندگان فراهم می‌کند تا با یکدیگر ارتباط برقرار کنند تا کارایی و اثربخشی تبادل اطلاعات، ارتباطات و همکاری‌ها بهبود یابد (Agarwal et al, 2009). در دسترس بودن فناوری اطلاعات و ارتباطات

1 Mulibana & Tshikovhi

2 Garcia

3 Vernet

طراحی مدل کارآفرینی روستایی.../کلابی و فولادی

کارآفرینان را قادر می‌سازد تا اطلاعات بازار را در زمان واقعی به دست آورند و پاسخگویی بازار را افزایش دهند و از طریق ارتباطات مؤثر و تبادل اطلاعات با مشارکت کنندگان مختلف در فعالیت‌های کارآفرینی هماهنگ شوند و عدم قطعیت‌های کارآفرینی را کاهش داده و امکانات موفقیت کارآفرینی را افزایش دهند (Chen et al, 2015)، همچنین در دسترس بودن فناوری اطلاعات و ارتباطات می‌تواند دامنه بازار را گسترش داده و کارآفرینی بین‌المللی را فعال سازد (Reuber & Fischer, 2011)؛ لذا باتوجه به توضیحات ذکر شده می‌توان گفت بر اساس تحقیقات انجام گرفته زیرساخت‌های فناوری اطلاعات در توسعه روستاها و انگیزه‌های بازگشت به روستا اثر معناداری دارد و می‌تواند به توسعه کارآفرینی روستایی کمک نماید؛ لذا فرضیه دوم این پژوهش به صورت زیر تدوین گردید:

فرضیه دوم: زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات، رابطه انگیزه‌های مهاجرت معکوس و کارآفرینی روستایی را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

اکینیمی و ادجومو^۱ (۲۰۱۸) در مطالعه خود بسیار زیبا رابطه بین سیاست دولت و کارآفرینی را روشن ساخته‌اند. نتایج پژوهش نشان داد کارآفرینان نمی‌توانند به تنهایی موفق شوند، آنها برای حمایت به منابع داخلی و خارجی نیاز دارند به عنوان مثال حمایت از طرف اعضای خانواده، نهادها و دولت‌ها. در غیر این صورت، رؤیاهای آنها هرگز تحقق نمی‌یابد. بحث این است که اگرچه کارآفرینان دارای ویژگی‌هایی هستند که آنها را پویا و موفق می‌سازد، اما سیاست‌های دولت به طور مستقیم و غیرمستقیم بر فعالیت‌های آنها تأثیر می‌گذارد. اوباجی و الوگو^۲ (۲۰۱۴) در تحقیق خود به این نتیجه رسیده‌اند که موفقیت کارآفرینی هر کشوری تا حد زیادی به رفتار سیاستی دولت بستگی دارد. از آنجاکه اکثر دولت‌ها به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه برای دستیابی به توسعه اقتصادی تلاش می‌کنند، آنها همیشه برنامه‌های حمایتی سیاست‌ها را به اشکال مختلف ارائه می‌دهند. در مورد سیاست‌های حمایتی دولت، فرض بر این است که از آنجاکه دولت در توسعه کارآفرینی پیشتاز است، باید منابع مورد نیاز کارآفرینان را در حد خود تأمین کند. چنین منابعی شامل فراهم آوردن محیطی مناسب برای تجارت است که کارآفرینی را به شدت ارتقا می‌بخشد. باتوجه به آنچه عنوان گردید می‌توان فرضیه سوم این پژوهش را به صورت زیر بیان نمود:

فرضیه سوم: سیاست‌های دولت نقش میانجی در رابطه بین انگیزه‌های مهاجرت معکوس و کارآفرینی روستایی دارد.

با وجود مطالعات گسترده در زمینه کارآفرینی روستایی و مهاجرت معکوس، پژوهش حاضر با تمرکز بر نقش میانجی‌گرانه سیاست‌های دولتی و زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات در رابطه بین انگیزه‌های مهاجرت معکوس و کارآفرینی روستایی در استان سمنان، رویکردی نوآورانه ارائه می‌دهد. برخلاف تحقیقات پیشین که عمدتاً بر تأثیرات مستقیم مهاجرت معکوس یا عوامل اقتصادی متمرکز بوده‌اند، این مطالعه با استفاده از مدل‌سازی معادلات ساختاری، به تحلیل ارتباط این متغیرها پرداخته و از این طریق، شکاف موجود در پیشینه را پر می‌کند. چارچوب مفهومی این پژوهش برگرفته از تحقیقات دلر^۳ و همکاران (۲۰۱۹) در رابطه با تأثیر مهاجرت معکوس بر کارآفرینی روستایی و کلهر و نعمتی (۱۳۹۶) و نوبخت حقیقی و همکاران (۱۳۹۸) در رابطه با تأثیر فناوری اطلاعات و ارتباطات بر کارآفرینی روستایی و اکینیمی و ادجومو (۲۰۱۸)، اوباجی و الوگو (۲۰۱۴) در رابطه با سیاست‌های دولت بر کارآفرینی روستایی است که در بخش قبل به این تحقیقات پرداخته شده است، در این چارچوب انگیزه‌های مهاجرت معکوس متغیر مستقل و کارآفرینی روستایی متغیر وابسته و زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات متغیر تعدیلگر و سیاست‌های دولت به عنوان متغیر میانجی شناسایی شده‌اند. مبانی نظری پژوهش بر پایه نقش مهاجرت معکوس سیاست‌های دولت و زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات در توسعه کارآفرینی روستایی بنا شده است. بر اساس نظریه‌های توسعه اقتصادی و جغرافیای اقتصادی، مهاجرت معکوس به عنوان عاملی برای انتقال مهارت‌ها، دانش و سرمایه به مناطق روستایی شناخته می‌شود که انگیزه‌های اقتصادی، بهبود کیفیت زندگی و عوامل محیطی از شاخص‌های کلیدی آن استخراج شده‌اند. همچنین، سیاست‌های دولت با تأکید بر مشوق‌های مالی، معافیت‌های مالیاتی و توسعه

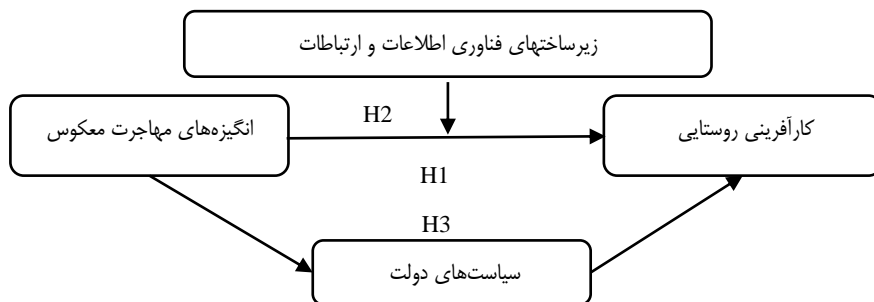
1 Akinyemi and Adejumo

2 Obaji and Olugu

3 Deller

تحقیقات ترویج و توسعه روستایی، دوره ۲، شماره ۲، ۹۷-۱۰۹، زمستان و پاییز ۱۴۰۳.

زیرساختی، به‌عنوان بستری مداخله‌گر برای تقویت کارآفرینی روستایی در نظر گرفته شده‌اند که این شاخص‌ها از مطالعات پیشین در زمینه سیاست‌گذاری توسعه استخراج گردیده‌اند. زیرساخت فناوری اطلاعات و ارتباطات نیز بر اساس نظریه‌های نوآوری و دسترسی به بازار، با شاخص‌هایی نظیر دسترسی به اینترنت، ابزارهای دیجیتال و ارتباطات، به‌عنوان تسهیل‌کننده‌ای برای کاهش هزینه‌ها و افزایش فرصت‌های کارآفرینانه شناسایی شده است. در شکل ۱ چارچوب مفهومی پژوهش ارائه شده است.

شکل ۱. چارچوب مفهومی پژوهش

روش پژوهش

پژوهش حاضر بر اساس هدف کاربردی است و به دنبال بررسی تأثیر انگیزه‌های مهاجرت معکوس بر کارآفرینی روستایی می‌باشد که در آن نقش زیرساخت‌های فناورانه و سیاست‌های دولت مورد بررسی قرار گرفته است. جامعه آماری این پژوهش مشاوران، متخصصان، دست‌اندرکاران کارآفرینی و کارآفرینان استان سمنان می‌باشند که تجربه و یا قصد و تمایل کارآفرینی سریالی کارآفرینی تنها به ایجاد مشاغل جدید محدود نمی‌شود و یک رویداد تک‌مرحله‌ای نیست، کارآفرینان سریالی زیرمجموعه‌ای از کارآفرینان عادی هستند که از اولین مشاغل خود خارج می‌شوند و متعاقباً مشاغل دوم را شروع یا به دست می‌آورند و در نتیجه کارآفرینان سریالی می‌شوند (Amaral et al, 2011). با توجه به عدم دسترسی به لیست جامعه آماری جامعه آماری نامعین در نظر گرفته شده است. روش نمونه‌گیری پژوهش حاضر، نمونه‌گیری در دسترس است. با توجه به حجم جامعه آماری نامعین، از طریق استفاده از جدول مورگان برای جامعه آماری نامعین ۳۸۴ نفر (۹۸ نفر (۲۵/۵۲ درصد) مشاور، ۱۲۴ نفر (۳۲/۲۹ درصد) متخصصان حوزه مورد مطالعه و ۱۶۲ نفر (۴۲/۱۹ درصد) کارآفرینان و دست‌اندرکاران کارآفرینی) به‌عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. در این تحقیق داده‌ها به‌صورت میدانی و از طریق پرسش‌نامه در سال ۱۴۰۲ جمع‌آوری گردیده است. پرسش‌نامه این پژوهش شامل دودسته سؤال می‌باشد:

الف) سؤالات جمعیت‌شناختی (جنسیت، سن و میزان تحصیلات) و ب) سؤالات تخصصی در زمینه تحقیق که برای اندازه‌گیری آن‌ها از طیف لیکرت (خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم و خیلی کم) استفاده شده است. جهت بررسی روایی این پرسش‌نامه سه روش صوری، محتوایی و سازه مورد استفاده قرار گرفت که برای اطمینان از روایی محتوا پرسش‌نامه این تحقیق با مراجعه به پرسش‌نامه‌های استاندارد موجود در مقالات، کتاب‌ها، پایان‌نامه‌های مختلف طراحی و با مراجعه به اساتید و متخصصان و خبرگان اصلاح و مورد تأیید قرار گرفت. ساختار پرسش‌نامه در جدول شماره ۱ آورده شده است.

جدول ۱. ساختار و منابع پرسش‌نامه

منبع	سؤالات	متغیر
	۱- تا چه اندازه دافعه زندگی شهری و جاذبه‌های طبیعی روستا بر مهاجرت از شهر به روستا اثرگذار بوده است؟	
یعقوبی و زبیدی، ۱۳۹۷	۲- تا چه اندازه تسهیل تأمین مسکن در روستا بر مهاجرت از شهر به روستا اثرگذار بوده است؟	انگیزه‌های مهاجرت معکوس
	۳- تا چه اندازه چشم‌انداز سودآوری کشاورزی در روستا بر مهاجرت از شهر به روستا اثرگذار بوده است؟	
	۴- تا چه اندازه پایین بودن هزینه‌های اقتصادی در روستا بر مهاجرت از شهر به روستا اثرگذار بوده است؟	
	۵- تا چه اندازه بهبود ظرفیت اشتغال در روستا بر مهاجرت از شهر به روستا اثرگذار بوده است؟	

Soleymani et al, 2021	<p>۱- به نظر شما تا چه اندازه سرمایه‌گذاری در روستا باعث بهبود فروش محصولات کشاورزی روستاییان شده است؟</p> <p>۲- به نظر شما تا چه اندازه سرمایه‌گذاری در روستا باعث جذب گردشگران و در نتیجه افزایش درآمد مردم منطقه روستایی شما شده است؟</p> <p>۳- به نظر شما تا چه اندازه سرمایه‌گذاری در روستا سبب افزایش سطح اشتغال در منطقه روستایی شما شده است؟</p> <p>۴- به نظر شما تا چه اندازه سرمایه‌گذاری در روستا سبب افزایش درآمد مردم در منطقه روستایی شما شده است؟</p> <p>۵- به نظر شما با توجه به پتانسیل‌ها و امکانات وضع موجود روستا روند فعلی سرمایه‌گذاری‌ها در روستا تا چه اندازه می‌تواند پایدار و بادوام باشد؟</p> <p>۶- به نظر شما تا چه اندازه سرمایه‌گذاری در روستا باعث افزایش سطح آگاهی اجتماعی روستاییان می‌شود؟</p> <p>۷- به نظر شما تا چه اندازه سرمایه‌گذاری در روستا باعث کاهش مهاجرت مردم از منطقه روستایی شما شده است؟</p> <p>۸- به نظر شما تا چه اندازه توسعه سرمایه‌گذاری در روستا سبب افزایش سطح آموزشی و بهداشتی مردم در منطقه روستایی شما شده است؟</p> <p>۹- تا چه اندازه سرمایه‌گذاری‌ها در منطقه روستایی شما سبب افزایش تعاملات اجتماعی و پویایی جمعیت در روستای شما شده است؟</p> <p>۱۰- تا چه اندازه سرمایه‌گذاری‌ها در روستا سبب افزایش زیرساخت و خدمات فرهنگی (کتابخانه، مسجد و...) شده است؟</p>	کارآفرینی روستایی		
Hanoteau & Rosa, 2019	<p>۱- تا چه اندازه توسعه شبکه‌های تلفن اعم از ثابت و همراه در بازگشت به روستا اثرگذار بوده است؟</p> <p>۲- تا چه اندازه توسعه و پوشش شبکه‌های اینترنتی در بازگشت به روستا اثرگذار بوده است؟</p> <p>۳- تا چه اندازه توسعه خدمات پستی و پست‌بانک در بازگشت به روستا اثرگذار بوده است؟</p> <p>۴- تا چه اندازه توسعه خدمات کامپیوتری در بازگشت به روستا اثرگذار بوده است؟</p> <p>۵- تا چه اندازه توسعه و تسهیل خدمات حمل‌ونقل روستایی در بازگشت به روستا اثرگذار بوده است؟</p>	زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات		
Akinyemi & Adejumo, 2018	<p>۱- تا چه اندازه سیاست‌های اشتغال‌زایی دولت در روستاها در بازگشت به روستا اثرگذار بوده است؟</p> <p>۲- تا چه اندازه سیاست‌های سلامت دولت در روستاها در بازگشت به روستا اثرگذار بوده است؟</p> <p>۳- تا چه اندازه سیاست‌های توسعه زیرساخت‌های روستایی دولت در بازگشت به روستا اثرگذار بوده است؟</p> <p>۴- تا چه اندازه سیاست‌های سازماندهی و مدیریت جوامع روستایی دولت در بازگشت به روستا اثرگذار بوده است؟</p> <p>۵- تا چه اندازه سیاست‌های ساماندهی مسکن روستایی دولت در بازگشت به روستا اثرگذار بوده است؟</p>	سیاست‌های دولت		
<p>روایی همگرا از طریق آزمون میانگین واریانس استخراجی مورد بررسی قرار گرفت و مقدار آن برای هر متغیر باید بالای ۰/۵ باشد که برای هر ۴ متغیر بالاتر از ۰/۵ است. برای بررسی روایی واگرا از آزمون فورنل و لارکر استفاده شده است که مقدار اعداد قطر اصلی از مقادیر زیر آن بیشتر شده است؛ این به این معنی است که شاخص‌های هر متغیر، بیشترین همبستگی را با همان متغیر دارند و روایی واگرا مورد تأیید است (جدول ۲).</p>				
جدول ۲. روایی واگرای متغیرهای پژوهش				
۴	۳	۲	۱	متغیر
			۰/۸۴۰	کارآفرینی روستایی
		۰/۸۶۳	۰/۵۲۱	مهاجرت معکوس
	۰/۸۴۲	۰/۳۰۲	۰/۲۰۸	زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات

تحقیقات ترویج و توسعه روستایی، دوره ۲، شماره ۲، ۹۷-۱۰۹، زمستان و پاییز ۱۴۰۳.

متغیر	۱	۲	۳	۴
سیاست‌های دولت	۰/۲۴۵	۰/۳۸۴	۰/۷۰۴	۰/۷۸۰

در این پژوهش برای اندازه‌گیری پایایی از آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی استفاده شده است. مقدار آلفای کرونباخ باید بالای ۰/۷ باشد که در این پژوهش مقدار آلفای کرونباخ کارآفرینی روستایی، انگیزه‌های مهاجرت معکوس، زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات و سیاست‌های دولت به ترتیب برابر ۰/۹۵۳ و ۰/۹۱۴ و ۰/۸۹۶ و ۰/۸۳۵ است. در صورتی که مقدار پایایی ترکیبی برای هر متغیر بالای ۰/۷ شود؛ نشان از پایایی درونی مناسب مدل اندازه‌گیری است و مقدار کمتر از ۰/۶ عدم وجود پایایی را نشان می‌دهد که در این پژوهش مقدار پایایی ترکیبی کارآفرینی روستایی، انگیزه‌های مهاجرت معکوس، زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات و سیاست‌های دولت به ترتیب برابر ۰/۹۶۰ و ۰/۹۳۶ و ۰/۹۲۴ و ۰/۸۸۴ است (جدول ۳).

جدول ۳. روایی و پایایی متغیرهای مدل مفهومی

متغیر	گویه	بارعاملی	نتیجه اعتبار	آلفای کرونباخ ^۱	پایایی ترکیبی ^۲	میانگین واریانس استخراجی ^۳
انگیزه‌های مهاجرت معکوس	اول	۰/۷۳۸	مناسب	۰/۹۱۴	۰/۹۳۶	۰/۷۴۵
	دوم	۰/۷۳۴	مناسب			
	سوم	۰/۶۷۹	مناسب			
	چهارم	۰/۸۴۲	مناسب			
	پنجم	۰/۸۰۹	مناسب			
کارآفرینی روستایی	اول	۰/۶۵۳	مناسب	۰/۹۵۳	۰/۹۶۰	۰/۷۰۵
	دوم	۰/۷۶۳	مناسب			
	سوم	۰/۶۸۵	مناسب			
	چهارم	۰/۶۱۴	مناسب			
	پنجم	۰/۸۲۲	مناسب			
	ششم	۰/۷۷۶	مناسب			
	هفتم	۰/۸۳۴	مناسب			
	هشتم	۰/۷۰۵	مناسب			
	نهم	۰/۵۷۱	مناسب			
	دهم	۰/۶۵۲	مناسب			
زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات	اول	۰/۷۶۳	مناسب	۰/۸۹۶	۰/۹۲۴	۰/۷۱۰
	دوم	۰/۷۴۴	مناسب			
	سوم	۰/۶۵۳	مناسب			
	چهارم	۰/۷۴۱	مناسب			
	پنجم	۰/۵۱۴	مناسب			
سیاست‌های دولت	اول	۰/۷۵۴	مناسب	۰/۸۳۵	۰/۸۸۴	۰/۶۰۸
	دوم	۰/۷۲۹	مناسب			
	سوم	۰/۶۴۸	مناسب			
	چهارم	۰/۷۰۵	مناسب			
	پنجم	۰/۶۳۹	مناسب			

باتوجه به این که نرم‌افزارهای معادلات ساختاری اثر مستقیم را در خروجی‌های خود ارائه می‌دهند؛ اما معناداری اثر غیرمستقیم را ارائه نمی‌کنند جهت سنجش عدد معناداری فرضیه پنجم پژوهش از فرمول سوئل استفاده گردید که فرمول آن آورده شده

1. Cronbach's alpha (CA)
 2. Composite reliability (CR)
 3. Average variance extracted (AVE)

است:

در روش سوبل مقدار اثر غیرمستقیم با فرمول زیر محاسبه می‌شود که در این فرمول a اثر متغیر مستقل بر میانجی و b اثر متغیر میانجی بر وابسته است.

$$B_{indirect} = a \times b$$

$$t - value = \frac{a \times b}{\sqrt{(b^2 \times sa^2) + (a^2 \times sb^2)}}$$

یافته‌ها

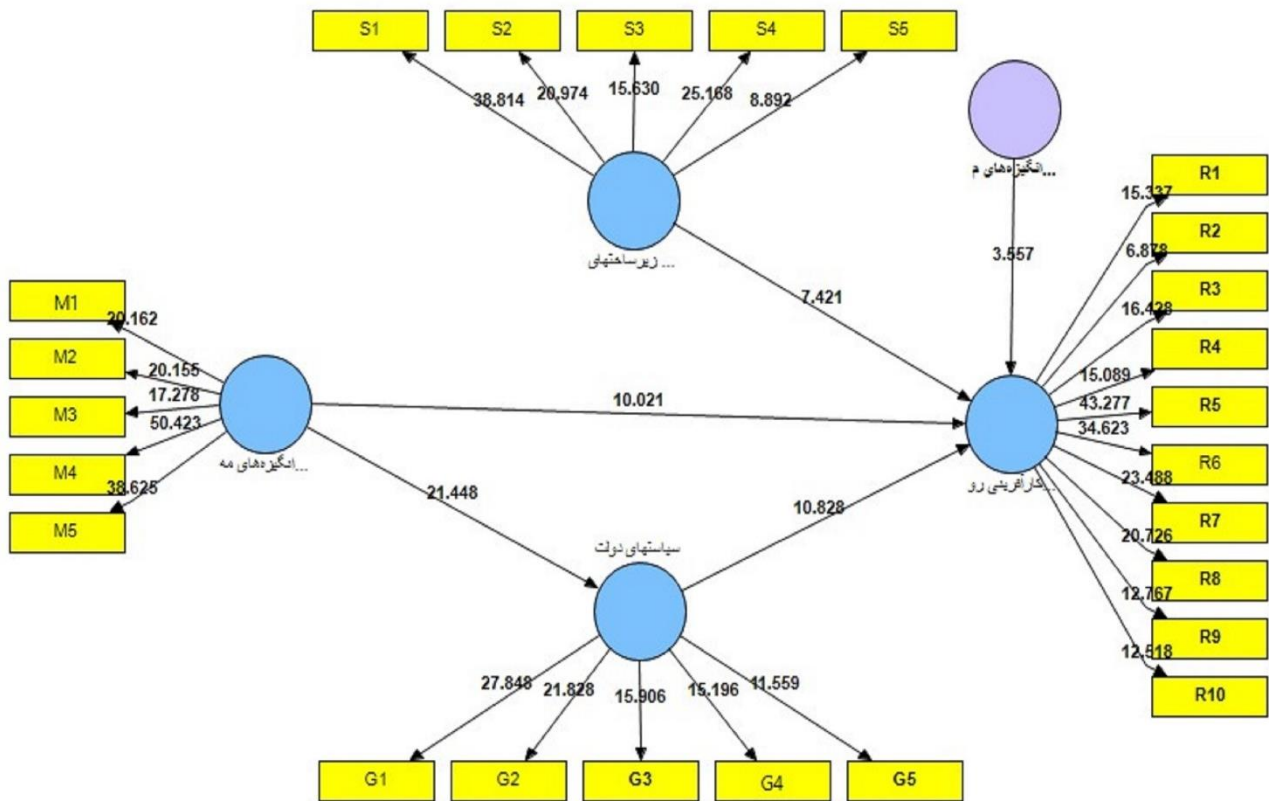
۸۴ درصد از نمونه مورد مطالعه را آقایان و ۱۶ درصد را خانمها تشکیل داده بودند و از نظر میزان تحصیلات، ۲۳۹ نفر (۶۲/۳ درصد) نمونه مورد مطالعه دارای مدرک کارشناسی بودند. همچنین از دیدگاه بازه سنی، ۱۵۳ نفر (۳۹/۷ درصد) افراد مورد مطالعه بین ۴۶ تا ۵۵ سال سن داشتند (جدول ۴).

جدول ۴. آمار توصیفی متغیرها

متغیر	میانگین (۱-۵)	انحراف معیار	چولگی	کشیدگی
کارآفرینی روستایی	۳/۵۲۹	۰/۹۰۸	-۰/۰۶۰	-۱/۱۹۱
مهاجرت معکوس	۳/۴۶۹	۱/۰۴۵	-۰/۳۳۵	-۰/۵۶۲
زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات	۳/۵۳۲	۰/۹۷۱	-۰/۲۲۲	-۱/۰۱۹
سیاست‌های دولت	۳/۵۸۱	۰/۸۹۹	-۰/۰۷۱	-۱/۲۵۰

یافته‌های حاصل از روایی همگرا بیانگر آن است که ابزار اندازه‌گیری به‌خوبی قادر به سنجش سازه‌های مورد نظر بوده و شاخص‌های هر متغیر به‌طور معناداری با همان متغیر هم‌راستا هستند و نشان‌دهنده قدرت بالای آزمون میانگین واریانس استخراجی در تأیید همبستگی درونی میان شاخص‌ها و سازه‌های مرتبط است. نتایج آزمون فورنل و لارکر در بررسی روایی واگرا نیز حاکی از آن است که تمایز میان سازه‌ها به‌خوبی برقرار شده و شاخص‌ها به‌صورت اختصاصی با متغیرهای خود همبستگی دارند، نه با سایر متغیرها. باتوجه به الگوی تفسیری در مدل‌سازی معادلات ساختاری، چنانچه مقدار آماره t مربوط به هر مسیر از ۱/۹۶ بزرگ‌تر باشد می‌توان گفت که مسیر مربوطه در سطح ۵ درصد خطا معنادار است و فرضیه مربوط به آن مسیر تأیید می‌شود. نتایج حاصل از آزمون مدل نشان داد که مقدار آماره t تمامی فرضیات بالاتر از ۱/۹۶ است و تمامی مسیرها معنادار هستند (شکل ۲).

تحقیقات ترویج و توسعه روستایی، دوره ۲، شماره ۲، ۹۷-۱۰۹، زمستان و پاییز ۱۴۰۳.

شکل ۲. اعداد معناداری چارچوب مفهومی پژوهش

مقدار ضریب مسیر برای رابطه بین دو متغیر انگیزه‌های مهاجرت معکوس و سیاست‌های دولت برابر ۰/۷۱۲ و برای رابطه بین دو متغیر سیاست‌های دولت و کارآفرینی روستایی ۰/۵۸۷ محاسبه گردید؛ بنابراین، آن گونه که در زیر محاسبه شده است، میزان اثر غیرمستقیم انگیزه‌های مهاجرت معکوس بر کارآفرینی روستایی از طریق سیاست‌های دولت برابر با ۰/۴۱۸ می‌باشد.

$$B_{indirect} = 0.712 \times 0.587 = 0.418$$

$$t - value = \frac{0.712 \times 0.587}{\sqrt{(0.587^2 \times 0.019^2) + (0.712^2 \times 0.026^2)}} = 19.11$$

باتوجه به نتایج به دست آمده معناداری اثر غیرمستقیم مورد بررسی قرار گرفته است که باتوجه به اینکه t-value خارج از بازه (۱/۹۶) و (-۱/۹۶) می‌باشد می‌توان گفت اثر غیرمستقیم انگیزه‌های مهاجرت معکوس بر کارآفرینی روستایی از طریق سیاست‌های دولت معنادار است و این فرضیه تأیید می‌شود. سیاست‌های دولت با بسترسازی جهت ایجاد کسب و کارهای جدید در روستاها به شکل صنایع کوچک و متوسط، صنایع دستی و خانگی نقشی اساسی در رابطه بین انگیزه‌های مهاجرت معکوس و کارآفرینی روستایی ایفا می‌کنند. از طرفی مشکلات و معضلات توسعه روستاها از کمبود امکانات اجتماعی و ضعف زیرساخت‌ها ناشی شده که سیاست‌های دولت می‌تواند نقش پررنگی در برطرف نمودن آن داشته باشد. همچنین کارآفرینی روستایی بر ایجاد فرصت‌های شغلی جدید متکی است و ترکیب مناسبی از منابع نیازمند اجرای سیاست‌های دولت در راستای بهره‌برداری صحیح و بهینه از آنها است. آزمون فرضیات پژوهش و فرضیه اثر تعدیلگری نیز از طریق آزمون معادلات ساختاری صورت گرفت (جدول ۵). همچنین شکل شماره ۳ نیز ضریب مسیر فرضیات پژوهش را نشان می‌دهد.

جدول ۵. ضریب مسیر و آماره t فرضیات پژوهش

فرضیه	مسیر مدل	ضریب مسیر	ضریب تعیین	آماره t	نتیجه
۱	کارآفرینی روستایی ← انگیزه‌های مهاجرت معکوس	۰/۵۴۵	۰/۹۶۲	۱۰/۰۲۱	تأیید

$$GOF = \sqrt{Communnality \times R^2} = \sqrt{0.692 \times 0.604} = 0.646$$

شاخص GOF مدل ۰/۶۴۶ به دست آمد که نشان‌دهنده برازش قوی مدل پژوهش است.

بحث و نتیجه‌گیری

رشد کارآفرینی روستایی به‌عنوان یک راهبرد کلیدی برای توسعه اقتصادی و اجتماعی مناطق روستایی در کشورهای درحال توسعه، از جمله ایران، مورد توجه قرار گرفته است. مهاجرت معکوس از مناطق شهری به روستایی، به دلیل انتقال مهارت‌ها، سرمایه و دیدگاه‌های نوآورانه، می‌تواند نقش مهمی در این فرایند ایفا کند. با این حال، موفقیت این پویایی به عوامل متعددی از جمله سیاست‌های دولت و زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات وابسته است که به ترتیب محیطی توانمند و دسترسی به ابزارهای دیجیتال را فراهم می‌کنند. این مطالعه با تمرکز بر استان سمنان، به بررسی این موضوع می‌پردازد که انگیزه‌های مهاجرت معکوس، همراه با سیاست‌های حمایت‌های دولت و زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات، به چه میزان می‌توانند به تقویت کارآفرینی روستایی کمک کنند و در نهایت به احیای اقتصاد محلی منجر شوند. نتایج حاصل از تحلیل آماری داده‌ها نشان داد که تأثیر متغیر انگیزه‌های مهاجرت معکوس بر کارآفرینی روستایی مثبت و معنادار است. پذیرفته‌شدن این فرضیه با پژوهش دلد و همکاران (۲۰۱۹) همخوانی دارد که در این پژوهش‌ها انگیزه‌های مهاجرت معکوس عاملی تأثیرگذار بر کارآفرینی روستایی معرفی شدند. زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات بر رابطه بین انگیزه‌های مهاجرت معکوس و کارآفرینی روستایی دارای تأثیر مثبت و معناداری می‌باشد و این فرضیه تأیید شده است. پذیرفته‌شده این فرضیه تأییدی است بر پژوهش‌های کلهر و نعمتی (۱۳۹۶) و نوبخت حقیقی و همکاران (۱۳۹۸) که زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات را عاملی جهت بهبود کارآفرینی روستایی بیان نمودند. سیاست‌های دولت نقش میانجی در رابطه بین انگیزه‌های مهاجرت معکوس و کارآفرینی روستایی دارد و انگیزه‌های مهاجرت معکوس از طریق سیاست‌های دولت به‌صورت غیرمستقیم بر کارآفرینی روستایی تأثیر مثبت و معنادار دارد. پذیرفته‌شدن این فرضیه تأییدی است بر پژوهش‌های اکینیمی و ادجومو (۲۰۱۸)، اوباجی و الوگو (۲۰۱۴) که سیاست‌های دولت را عاملی مؤثر در رابطه انگیزه‌های مهاجرت معکوس و کارآفرینی روستایی بیان نمودند. در نتیجه انگیزه‌های مهاجرت معکوس بر کارآفرینی روستایی تأثیر معنادار و مثبتی دارند و زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات و سیاست‌های دولت نقشی مؤثر در این رابطه دارند. در واقع این نتیجه بیان می‌کند که هرچه انگیزه‌های بیشتری برای مهاجرت معکوس از شهر به روستا وجود داشته باشد، کارآفرینی روستایی نیز بیشتر شکل می‌گیرد و سیاست‌گذاری‌های درست و یا نادرست دولت و همچنین وجود و یا عدم وجود زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات که امروزه بخش جدانشدنی از تجارت و توسعه اقتصادی است در این روابط مؤثرند. باتوجه‌به نتایج پژوهش پیشنهادهای کاربردی و پژوهشی زیر ارائه می‌گردد:

- باتوجه‌به معنی‌دار بودن نقش زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات در بهبود رابطه انگیزه‌های مهاجرت معکوس و کارآفرینی روستایی، جهت توسعه فرهنگ کارآفرینی از طریق تقویت زیرساخت‌های فناورانه همچون افزایش امنیت کاربران فناوری اطلاعات در ایجاد نوآوری و فرصت‌های شغلی و حقوق مالکیت معنوی اقدام گردد.
- باتوجه‌به نقش سیاست‌های دولت در رابطه بین انگیزه‌های مهاجرت معکوس و کارآفرینی روستایی و باتوجه‌به موقعیت استان سمنان، ضروری است که توسعه زیرساخت‌های اجتماعی استان در اولویت قرار گیرد و شرایط نامساعد شهری مانند هزینه بالای مسکن کاهش یابد تا کارآفرینی روستایی تسهیل گردد.
- باتوجه‌به شرایط استان سمنان، اجرای سیاست‌هایی در جهت توسعه بخش کشاورزی و مدرن کردن آن که مزیت رقابتی استان نیز در این زمینه است، باعث افزایش فعالیت‌های صنعتی و به‌تبع آن توسعه کارآفرینی روستایی خواهد شد.
- توسعه زیرساخت‌های فناورانه نیاز به نیروی انسانی خبره دارد؛ لذا لازم است جهت تقویت و توسعه مراکز آموزشی و پژوهشی،

طراحی مدل کارآفرینی روستایی.../کلابی و فولادی

- گسترش خدمات مراکز فناورانه و نیز آموزش کارآفرینی در سطح فردی و اجتماعی اقداماتی صورت گیرد.
- شناسایی، توانمندسازی کارکنان و تسهیل در توسعه خدمات شرکت‌های مشاوره‌ای و کلینیک‌های کسب‌وکار و استانداردهای و حذف قوانین و مقررات دست‌وپاگیر به انگیزه‌های مهاجرت معکوس کمک بسیار زیادی خواهد کرد.
- ترویج و توسعه مشاغل و صنایع غیرکشاورزی مانند ایجاد صنایع کوچک و متوسط، خوداشتغالی، صنایع دستی و توسعه مشاغل خانگی در استان نیز از جمله سیاست‌ها و اقداماتی می‌تواند باشد که موجب بهبود کارآفرینی روستایی می‌گردد.
- باتوجه‌به تأثیرگذاری سیاست‌های دولت در کارآفرینی روستایی و مهاجرت معکوس و باتوجه‌به اقلیم استان باید سیاست‌ها و قوانین مناسب منجر به گرایش مدیران به کارآفرینی روستایی گردد؛ در این راستا باید به تسهیل سیاست‌ها و قوانین در بخش کشاورزی مانند تسهیل تأمین مواد اولیه واحدها و فراهم نمودن ظرفیت دریافت تسهیلات در واحدهای کارآفرین پرداخت.
- شناسایی فرصت‌های کارآفرینی استان و روستاها و معرفی آن تا زمینه کارآفرینی روستایی فراهم گردد.
- باتوجه‌به نقش زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات در میزان مهاجرت معکوس، برای پژوهش‌های آتی پیشنهاد می‌شود که پژوهشگران به مقایسه وضع موجود زیرساخت‌ها و وضع ایده‌آل آن‌ها جهت اثرگذاری آن بر تحقق مهاجرت معکوس بپردازند.
- در پژوهش‌های آتی پیشنهاد می‌شود که پژوهشگران به شناسایی سایر عوامل مؤثر بر مهاجرت معکوس و اولویت‌بندی آن بپردازند.
- در پژوهش حاضر متغیرهای انگیزه‌های مهاجرت معکوس، سیاست‌های دولت و زیرساخت‌ها فناوری اطلاعات و ارتباطات مورد بررسی قرار گرفت؛ لذا از محدودیت‌های پژوهش عدم بررسی سایر متغیرهای مؤثر مانند پویایی‌های اجتماعی - فرهنگی و پایداری محیطی است.
- پیشنهاد می‌شود مطالعات تطبیقی بین استان سمنان و سایر مناطق ایران یا کشورهای در حال توسعه با سطوح مختلف توسعه فناوری و حمایت‌های دولتی انجام شود تا استراتژی‌های مؤثرتر شناسایی گردد.
- پیشنهاد می‌شود پژوهش‌هایی برای ارزیابی اثرات بلندمدت سیاست‌های دولتی و زیرساخت‌های فناوری اطلاعات بر کارآفرینی روستایی انجام شود تا پایداری و کارایی این مداخلات سنجیده شود.
- پژوهش‌های بعدی می‌توانند انگیزه‌های دیگر مانند تعلقات خانوادگی، هویت محلی یا فشارهای زندگی شهری را بررسی کنند و تأثیر آن‌ها را بر کارآفرینی روستایی تحلیل کنند.
- پژوهش‌های آتی می‌توانند تأثیر کارآفرینی روستایی بر محیط‌زیست، به‌عنوان مثال مصرف منابع طبیعی یا تولید پسماند را بررسی کرده و راهکارهایی برای کارآفرینی سبز نیز ارائه دهند.

حامی مالی

بنا به اظهار نظر نویسنده مسئول، این مقاله حامی مالی نداشته است.

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند که هیچ تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

تقدیر و تشکر

نویسندگان از همه افراد، به دلیل مشاوره و راهنمایی علمی و مشارکت آنها در این مقاله تشکر و قدرانی می‌نمایند.

تحقیقات ترویج و توسعه روستایی، دوره ۲، شماره ۲، ۹۷-۱۰۹، زمستان و پاییز ۱۴۰۳.

منابع

- ابراهیمی، اسماعیل. (۱۳۹۵). تبیین جایگاه مهاجرت معکوس در بازساخت روستاهای شمال استان اردبیل، نگرش نو در جغرافیای انسانی، ۴(۸)، ۱۷۳-۱۹۲.
- احمدی، اصغر. (۱۴۰۲). شناسایی راهکارهای افزایش تمایل جوانان روستایی برای زندگی و اشتغال در روستا پس از اتمام تحصیلات دانشگاهی. تحقیقات ترویج و توسعه روستایی، ۲(۱)، ۱۹۴-۲۰۷.
- حسینی‌نیا، غلام‌حسین و فلاحی، هادی. (۱۳۹۶). عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی روستایی (نمونه مطالعه: مناطق روستایی شهرستان منوجان). پژوهش‌های روستایی، ۸(۱)، ۲۲-۳۷.
- ذوقی پور، محمدحسین و قلی‌زاده، حیدر. (۱۴۰۳). ارزیابی تاثیر سرمایه انسانی بر بهره‌وری نیروی کار بخش کشاورزی ایران. تحقیقات ترویج و توسعه روستایی، ۱(۱)، ۵۸-۷۲.
- صرامی، حسین؛ و بهاری، عیسی. (۱۳۸۹). نقش ICT در توسعه روستایی. علوم اجتماعی، ۴(۹)، ۱۲۹-۱۵۳.
- طاهری، محسن؛ ارمغان، سیمین؛ و شریعت پناهی، مجید (۱۳۹۹). تبیین نقش مهاجرت‌های معکوس در توسعه اقتصادی-اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی (مورد مطالعه روستاهای منطقه ۱۹)، نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، ۴(۱۲)، ۷۶-۹۲.
- عزمی، آئیژ؛ و قدیری معصوم، مجتبی. (۱۳۸۹). اثرات مثبت و منفی فناوری اطلاعات و ارتباطات در توسعه روستایی. فصلنامه علمی- پژوهشی اطلاعات جغرافیایی، ۱۹(۷۳)، ۳۴-۴۱.
- عزیزی خالخیلی، طاهر؛ کریمی، حمید؛ منتی زاده، میثم و خورند، محمدتقی. (۱۴۰۳). تحلیل شبکه اعتماد و تعامل بین نهادی در حکمرانی آب کشاورزی استان مازندران. تحقیقات ترویج و توسعه روستایی، ۱(۱)، ۴۲-۵۷.
- کاظمی، رحیم و نعیمی، امیر. (۱۴۰۲). بررسی تأثیر استفاده از رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی بر توانمندسازی روانشناختی زنان روستایی شهرستان سلماس. تحقیقات ترویج و توسعه روستایی، ۲(۱)، ۵۲-۷۰.
- کلهر، رضوان؛ و نعمتی، فواد (۱۳۹۶). ضرورت و نقش فناوری اطلاعات و ارتباطات در توسعه کارآفرینی روستایی راهکاری جهت دستیابی به توسعه پایدار روستایی، اولین کنفرانس ملی پژوهش‌های نوین ایران و جهان در روانشناسی و علوم تربیتی، حقوق و علوم اجتماعی، شیراز.
- نادری مهدی، کریم؛ امیدنژاد، رضوان؛ و غلامرضایی، سعید. (۱۴۰۲). تحلیل اثرات طرح هادی روستایی بر کیفیت زندگی ساکنین دهستان رازان شهرستان خرم‌آباد، تحقیقات ترویج و توسعه روستایی، ۲(۱)، ۱-۲۰.
- نصرت پور، حدیث؛ مهدی زاده، حسین؛ و وصی محمدی، سمیره. (۱۴۰۳). بررسی راهکارهای توانمندسازی حاشیه‌نشینان روستایی شهر ایلام. تحقیقات ترویج و توسعه روستایی، ۱(۱)، ۱-۱۳.
- نعمتی، محمدرضا و محمدی یگانه، بهروز. (۱۴۰۲). ارزیابی اثرات گردشگری خانه‌های دوم بر پایداری سکونتگاه‌های روستایی دهستان تیرچائی شهرستان میانه. تحقیقات ترویج و توسعه روستایی، ۲(۱)، ۱۱۹-۱۳۴.
- نویخت حقیقی، شهاب؛ امیرانتخابی، شهرام؛ و محرمی ننه کران، بهروز. (۱۳۹۸). اثرات فناوری اطلاعات و ارتباطات بر توسعه اشتغال و کارآفرینی روستایی مورد: شهرستان نمین استان اردبیل. اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۸(۲۹)، ۱۶۹-۱۸۶.
- یعقوبی، جعفر؛ و زبیدی، طاهره. (۱۳۹۷). بررسی انگیزه‌های مهاجرت معکوس و پیامدهای آن در روستاهای شهرستان ایجرود- استان زنجان، پژوهش‌های روستایی، ۹(۲)، ۱۹۶-۲۰۹.
- Agarwal, R., Animesh, A., & Prasad, K. (2009). Research notes social interactions and the “digital divide”: Explaining variations in internet use. Information Systems Research, 20(2), 277-294
- Akinyemi, F. O., & Adejumo, O. O. (2018). Government policies and entrepreneurship phases in emerging economies: Nigeria and South Africa. Journal of Global Entrepreneurship Research, 8(1), 1-18.
- Amaral, A. M., Baptista, R., & Lima, F. (2011). Serial entrepreneurship: impact of human capital on time to re-entry. Small Business Economics, 37(1), 1-21.
- Carlsson, B., Braunerhjelm, P., McKelvey, M., Olofsson, C., Persson, L., & Ylinenpää, H. (2013). The evolving domain of entrepreneurship research. Small Business Economics, 41(4), 913-930.
- Chen, Y., Wang, Y., Nevo, S., Benitez-Amado, J., & Kou, G. (2015). IT capabilities: The corporate entrepreneurship and competitive intensity. Information & Management, 52(6), 643-657.
- De Los Rios-Carmenado, I., Ortuño, M., & Rivera, M. (2016). Private-public partnership as a tool to promote entrepreneurship for sustainable development: WWP torrearte experience. Sustainability, 8(3), 1-19.
- Deller, S., Kures, M., & Conroy, T. (2019). Rural entrepreneurship and migration. Journal of Rural Studies, 66(1), 30 - 42.
- Dong, J., Xu, W., & Cha, J. (2021). Rural entrepreneurship and job creation: the hybrid identity of village-cadre-entrepreneurs. China Economic Review, 70(1), 101-114.

طراحی مدل کارآفرینی روستایی.../کلابی و فولادی

- Garcia, F., Domínguez-Fabián, I., Crecente-Romero, F. J., & del Val-Núñez, M. T. (2023). Determinant factors for the development of rural entrepreneurship. *Technological Forecasting and Social Change*, 191(1), 122-187.
- Gomez-Araujo, E., & Bayon, M. C. (2017). [Socio-cultural factors and youth entrepreneurship in rural regions](#). *Revista Brasileira de Gestão de Negócios*, 19, 200-218.
- Gyimah, P., & Lussier, R. N. (2021). [Rural entrepreneurship success factors: An empirical investigation in an emerging market](#). *Journal of Small Business Strategy*, 31(4), 5-19.
- Hanoteau, J., & Rosa, J. J. (2019). IT and entrepreneurship. *Managerial and Decision Economics*, 40(2), 200-212.
- Hebert, R. F., & Link, A. N. (2009). [A history of entrepreneurship](#). Routledge.
- Iversen, I., & Jacobsen, J. K. S. (2016). [Migrant tourism entrepreneurs in rural Norway](#). *Journal of Hospitality and Tourism*, 16(4), 484-499.
- Klapper, L., Amit, R., & Guillén, M. F. (2010). [Entrepreneurship and firm formation across countries. In International differences in entrepreneurship](#). University of Chicago Press.
- Mulibana, L., & Tshikovhi, N. (2024). [Rural Entrepreneurship and Innovation in BRICS Economies: Secondary Evidence from Rural Areas in South Africa](#). *Sustainability*, 16(6), 24-38.
- Obaji, N. O., & Olugu, M. U. (2014). [role of government policy in entrepreneurship development](#). *Journal of Business*, 2(4), 109-115.
- Oviatt, B. M., & McDougall, P. P. (2005). [Defining international entrepreneurship and speed of internationalization](#). *Entrepreneurship theory and practice*, 29(5), 537-553.
- Pato, M. L., & Teixeira, A. A. (2016). [Twenty years of rural entrepreneurship: A bibliometric](#). *Sociologia ruralis*, 56(1), 3-28.
- Reuber, A. R., & Fischer, E. (2011). [International entrepreneurship in internet- markets](#). *Journal of Business Venturing*, 26(6), 660-679.
- Shahraki, H., & Movahed, R. (2017). [Reconceptualizing rural entrepreneurship discourse from a social constructionist perspective: A case study from Iran](#). *Middle East Critique*, 26(1), 79-100.
- Soleymani, A., Farani, A. Y., Karimi, S., Azadi, H., Nadiri, H., & Scheffran, J. (2021). [Identifying sustainable rural entrepreneurship indicators in the Iranian context](#). *Journal of Cleaner Production*, 290 (2), 125-186.
- van Stel, A. J., Carree, M. A., & Thurik, A. R. (2004). [The effect of entrepreneurship on national economic growth: An analysis using the GEM database](#). *Papers on Entrepreneurship, Growth and Public Policy*.
- Vernet, A., Khayesi, J. N., George, V., George, G., & Bahaj, A. S. (2019). [How does energy matter? Rural electrification, entrepreneurship, and community development in Kenya](#). *Energy Policy*, 126(1), 88-98.
- Wahba, J. (2021). [Who benefits from return migration to developing countries?](#) *IZA World of Labor*. 2(3), 1-23.